

Bouwsteen ten behoeve van de VHR-opgave

Soorten van de Vogelrichtlijn¹ voor zover betrokken bij de instandhoudingsdoelstellingen voor Natura 2000-gebieden

A081 Bruine Kiekendief² *Circus aeruginosus*, broedvogel (*Versie oktober 2024*)

Deze bouwsteen richt zich op de Bruine Kiekendief in de hoedanigheid van broedvogel. De Bruine Kiekendief is voor een belangrijk deel afhankelijk van rietmoerassen. Hier bouwt hij zijn nest. Voedsel (kleine zoogdieren, vogels) wordt niet alleen in moerassen gezocht, maar vooral ook daarbuiten in weilanden en akkers in de omgeving van zijn broedhabitat. De meeste Bruine Kiekendieven verlaten na het broedseizoen ons land om de winter door te brengen in Afrika, een klein deel overwintert, met name in het Deltagebied. In Nederland broedt ongeveer 1% van de geschatte Europese broedpopulatie (exclusief Europees Rusland).

I. Samenvatting

Landelijk doel³

Vigerend landelijk doel (zie doelendocument, ministerie van LNV 2006) <i>Behoud omvang en kwaliteit leefgebied voor behoud van ten minste 1.300 paren.</i>	1.300 paren
Voorstel nieuw landelijk doel voor 2050 <i>Behoud omvang en verbetering kwaliteit leefgebied voor herstel van een populatie van ten minste 1.100 paren, waarmee een gunstige Staat van Instandhouding wordt gerealiseerd.</i>	1.100 paren
Gunstige Referentiewaarde Populatie <i>Omvang populatie behorende bij de toestand waarin een populatie in ons land in een ecologisch 'gezonde' situatie verkeert (zie Vogel et al. 2021).</i>	1.100 paren
Huidige populatieomvang <i>Gemiddeld aantal broedparen in de periode 2015-2020.</i>	1.000 paren

Voorstel voor regionale opgave

Het huidig aantal broedparen per regio (provincies en rijkswateren) en de regionale opgaves voor 2050 zijn in tabel 1 weergegeven. Voor de provincies is dit exclusief het aandeel rijkswateren. In deze bouwsteen zijn de rijkswateren gedefinieerd als het voortouwgebied⁴ van Rijkswaterstaat (RWS). Het voorgestelde landelijke doel voor 2050 vormt het uitgangspunt voor de regionale opgaves. De opgave wordt bij de Bruine Kiekendief verdeeld naar rato van het aandeel van de regio in de landelijke populatie. Omdat er een aanvullende landelijke opgave is (voorstel landelijk doel voor 2050 bedraagt 1.100 broedparen terwijl in de actuele situatie (2015-2020) ca. 1.000 paren aanwezig zijn), is er ook een regionale opgave om een gunstig populatieniveau te bereiken. De (in absolute zin) grootste opgaves komen te liggen in de regio's met de huidig grootste aantallen te weten: Friesland, Groningen, Zeeland, Noord en Zuid-Holland en in de rijkswateren.

¹ Richtlijn 2009/147/EG van het Europees Parlement en de Raad van 30 november 2009 inzake het behoud van de vogelstand (PB 2010, L 20), zoals laatstelijk gewijzigd bij verordening (EU) nr. 2019/1010 van het Europees Parlement en de Raad van 5 juni 2019 (PB 2019, L 170).

² Genoemd in bijlage I van de Vogelrichtlijn. Voor Natura 2000-gebieden relevant als broedvogel.

³ Het vigerende landelijke doel is niet zonder meer te vergelijken met het voorgestelde nieuwe landelijke doel. Bij het voorgestelde nieuwe landelijke doel is gebruik gemaakt van sinds 2006 beschikbaar gekomen nieuwe gegevens en informatie, correcties en voortschrijdend inzicht m.b.t. de in Nederland aanwezige vogelpopulaties (zie ook van Kleunen et al. 2017). Daarnaast zijn er verschillen in de systematiek om landelijke doelen te bepalen (ministerie van LNV 2006, Vogel et al. 2021).

⁴ Natura 2000-gebied waar RWS of een provincie voortouwnemer is. De rol van voortouwnemer is vooral die van eerst verantwoordelijke bij het opstellen van het beheerplan.

Tabel 1. Voorstel voor opgave (aantal paren) per regio (rijkswateren en provincies exclusief aandeel rijkswateren) van de populatie van de Bruine Kiekendief als broedvogel voor 2050. De rijkswateren zijn gedefinieerd als het voortouwgebied van RWS. Tevens weergegeven zijn de huidige populatieomvang, het procentueel aandeel in de Nederlandse broedpopulatie en de korte termijntrend. De trend heeft betrekking op de provincies inclusief de rijkswateren. De verdeling van het huidige aantal paren over de regio's is als vertrekpunt gehanteerd voor de regionale opgaves. ? = onvoldoende gegevens beschikbaar voor trendanalyse, n.b. = niet bepaald. Bij een onzekere trend is geen betrouwbare trendclassificatie mogelijk.

Regio	Huidige populatie (2015-2020)	Landelijk aandeel regio (2015-2020)	Trend (2009-2020)	Voorstel regionale opgave 2050
Friesland	200	20%	matige afname	210
Groningen	150	15%	stabiel	160
Zeeland	130	13%	stabiel	150
Noord-Holland	125	13%	matige afname	130
rijkswateren	120	12%	n.b.	125
Zuid-Holland	100	10%	matige afname	110
Flevoland	50	5%	onzeker	60
Noord-Brabant	40	4%	onzeker	45
Overijssel	30	3%	stabiel	35
Utrecht	30	3%	?	35
Gelderland	15	2%	onzeker	20
Drenthe	10	1%	onzeker	15
Limburg	2	<1%	?	5
Landelijk	1.000	100%	matige afname	1.100

Prioritering

Als soort heeft de Bruine Kiekendief prioriteit gezien de huidige zeer ongunstige Staat van Instandhouding. Toch is de herstelopgave, vergeleken met andere soorten, relatief gering (30%) en is er een behoorlijk grote overlap met herstelmaatregelen voor andere kritische moerasvogels. Regionaal ligt er een zware focus op provincies in het zuidwesten en noordoosten van ons land en in de rijkswateren. Onderzoek zou moeten richten op de (toekomstige) impact van klimaatverandering op overwinteringsomstandigheden in Afrika en op maatregelen die predatie door met name Vossen in moerasgebieden kunnen verkleinen.

II. Inhoudelijke onderbouwing van de bouwsteen

1. Staat van Instandhouding (SvI)

De huidige SvI van de Bruine Kiekendief als broedvogel wordt als ‘zeer ongunstig’ beoordeeld:

Verspreidingsgebied	gunstig
Populatie	zeer ongunstig
Leefgebied	matig ongunstig
Toekomstperspectief	zeer ongunstig
Staat van Instandhouding	zeer ongunstig

Het areaal van de Bruine Kiekendief is sinds de zeventiger jaren van de vorige eeuw eerder toe- dan afgenomen, waarmee het aspect verspreidingsgebied als gunstig wordt beoordeeld. De populatiegrootte kent echter sinds 1990 een afname van meer dan 1% per jaar (tabel 2, figuur 1) en mede daardoor bevindt de populatie zich momenteel net onder de Gunstige Referentiewaarde (GRW, zie soortspecifieke onderbouwing hieronder en generieke uitleg box 1). Daarmee scoort de soort ‘zeer ongunstig’ voor het aspect populatie. Het leefgebied is voor wat betreft omvang niet afgenomen, maar waarschijnlijk is de kwaliteit teruggelopen onder meer doordat er in veel moerasgebieden een behoorlijk grote predatiekans is waardoor het nestsucces vermindert (Castelijns *et al.* 2010). Toch laten vooralsnog de broedsuccesdata geen echte afname zien (Sovon 2022). Met de afnemende kwaliteit door predatie is ook het toekomstperspectief als ‘zeer ongunstig’ beoordeeld, omdat de afname aanhoudt en eerder lijkt te versnellen (>2% per jaar) en de predatiekansen waarschijnlijk niet zullen keren. In het doelendocument (ministerie van LNV 2006) werden alle aspecten voor Bruine Kiekendief als ‘gunstig’ beoordeeld.

Nadere onderbouwing GRW⁵

De Bruine Kiekendief was bij de inwerkingtreding van de Vogelrichtlijn in 1980 (Directive Value, DV) een regelmatige broedvogel in Nederland en is daarmee geen ‘nieuwkomer’. De populatieomvang gedurende de periode rond de inwerkingtreding van de Vogelrichtlijn weerspiegelt een gunstig niveau: er was geen sprake van een langjarige consistente doorzettende afname rond de inwerkingtreding, de soort werd niet als ‘depleted’ beschouwd, hij stond niet op de eerste Rode Lijst voor vogels en de populatieomvang bevond zich boven de kritische populatiegrens van 700 paren. De DV is daarom bepalend voor de GRW. Uitgaande van de populatieomvang gedurende de periode rond de inwerkingtreding van de Vogelrichtlijn in 1980 wordt de GRW bepaald op 1.100 paren (gemiddelde periode 1978-1982).

Tabel 2. Informatie over de populatieomvang- en ontwikkelingen die betrokken is bij de beoordeling van de Staat van Instandhouding (SvI).

Aspecten kerngetallen SvI	Periode	Conclusie/output
Huidige populatieomvang	2015-2020	1.000 paren
Beoordeling korte termijntrend	2009-2020	matige afname (-2,1% per jaar)
Beoordeling lange termijntrend	1990-2020	matige afname (-1,2% per jaar)
Gunstige Referentiewaarde Populatie	DV	1.100 paren

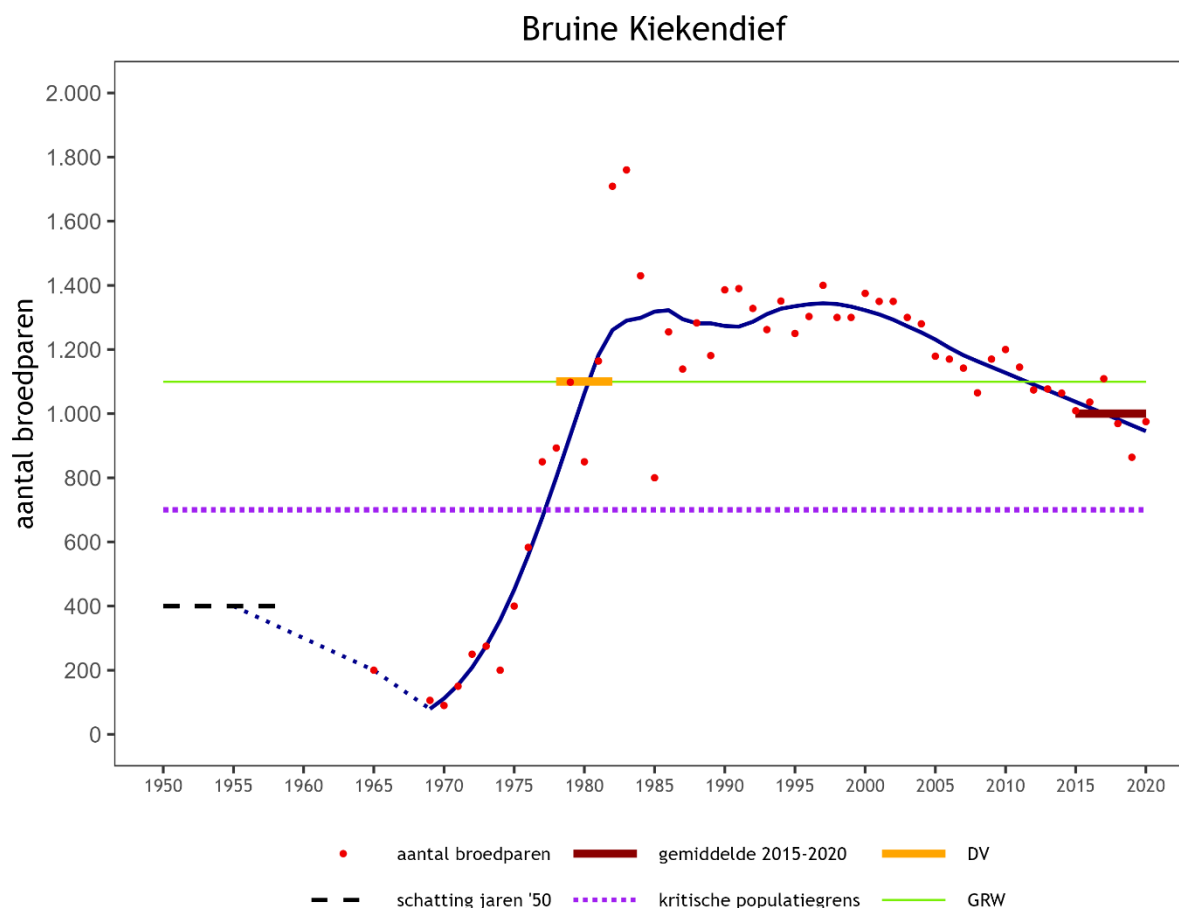
⁵ De te nemen stappen voor het bepalen van de GRW voor broedvogels worden in detail toegelicht in Vogel *et al.* (2021), waarbij het stroomschema in figuur 5.1 (bepaling GRW) en indien van toepassing figuur 5.2 (bepaling EGR) worden gevolgd. Zie ook de generieke uitleg in box 1 van deze bouwsteen.

Box 1. Wat is de GRW en hoe wordt die bepaald voor broedvogels?

Bij de methodiek voor het bepalen van de SvI (Vogel *et al.* 2021) is het voor de beoordeling van het aspect populatie nodig om de actuele populatieomvang te vergelijken met een Gunstige Referentiewaarde (GRW, ofwel *Favourable Reference Value* (FRV)). De GRW schetst de populatieomvang in een ecologische toestand van een populatie die gunstig is en is een objectieve, wetenschappelijk onderbouwde waarde. Bij de bepaling worden alleen ornithologisch-ecologische aspecten betrokken. De GRW voor de populatiegrootte is geen doel op zich maar wel een belangrijke pijler voor de bepaling van de vitaliteit van de populatie. Voor een gunstige SvI moeten echter ook andere aspecten (verspreidingsgebied, leefgebied en toekomstperspectief) op orde zijn. Bij het bepalen van de GRW voor de populatie worden voor broedvogels de hierna beschreven uitgangspunten gehanteerd.

- De Vogelrichtlijn bepaalt dat het niveau van de populatie ten tijde van de inwerkingtreding van de Vogelrichtlijn (1980), de *Directive Value* (DV), behouden moet blijven. Daarom wordt eerst bezien of de populatieomvang zich toen op een gunstig niveau bevond. Om te voorkomen dat de DV sterk wordt beïnvloed door piek- of daljaren wordt een gemiddelde over 5 jaar aangehouden: de periode 1978-1982. Als de populatie zich in die periode op een gunstig niveau bevond, is de GRW gelijk aan de DV.
- De DV was aantoonbaar ongunstig als er rond 1980 sprake was van een langjarige consistente doorzettende afname, de soort als ‘*depleted*’ werd beschouwd (sterk afgenomen voor 1980 en nog niet hersteld), de soort op de Rode Lijst van 1984 stond en/of de populatie kleiner was dan de kritische populatiegrens (zie uitleg laatste bullet). In die gevallen wordt gekeken naar een *Ecologisch Gunstige Referentie* (EGR). De EGR weerspiegelt de populatieomvang in een periode binnen de tijdsperiode 1950-heden waarin de ecologische omstandigheden voor de soort relatief gunstig waren (zie bullets hierna).
- Bij nogal wat soorten is sprake van een continue afname voorafgaand aan de inwerkingtreding van de Vogelrichtlijn (periode 1950-1980) en rond 1980 nog geen sprake van herstel. In die gevallen wordt als EGR een schatting over 1950-1959 aangehouden. De GRW is dan bepaald op 90% van die geschatte populatieomvang, om rekening te houden met de onzekerheden in de gegevens in deze periode.
- In de andere gevallen waarbij de DV als ongunstig wordt beschouwd wordt voor het bepalen van de EGR gekeken naar de lange termijn van 30 jaar vóór 1980, en de periode daarna, dus de tijdsperiode 1950-2020. Binnen deze periode wordt gezocht naar een periode van minimaal 10 jaar waarin de soort zich op een (relatief) stabiel en gunstig niveau bevond. Als er geen voldoende stabiele periode wordt gevonden, wordt gekeken of er een langdurige periode (30 jaar) zonder afname was. Indien ontwikkelingen in de EGR-periode passen in de natuurlijke populatieschommelingen (bijv. sterfte in strenge winters gevolgd door herstel) dan kan, ondanks deze fluctuaties, nog steeds gesproken worden van een stabiele periode. Wanneer de DV ongunstig was en de EGR te bepalen is, dan is de GRW gelijk aan de EGR.
- Wanneer de GRW wordt gebaseerd op een EGR die in een periode voor 1980 valt en onomkeerbare ontwikkelingen vóór de inwerkingtreding van de Vogelrichtlijn het leefgebied van een soort hebben verkleind, dan is de GRW naar beneden bijgesteld. Daarvan is sprake bij soorten van het boerenland; tussen 1950 en 1980 is 16% geschikt broedgebied verdwenen door bebouwing (inclusief infrastructuur).
- In sommige gevallen zijn zowel de EGR als de DV niet goed bruikbaar als GRW, bijvoorbeeld als de populatie zich in 1980 in een dalperiode bevond en er geen EGR te bepalen is, of omdat een soort zich recent gevestigd heeft. In het geval van recente (her)vestiging wordt het gemiddelde over de periode 2015-2020 genomen als GRW. Bij soorten met een ongunstig populatieniveau rond 1980 waarvoor de EGR niet te bepalen is, is teruggevallen op een kritische populatiegrens. Dit is een waarde waaronder de soort niet meer levensvatbaar in Nederland kan voortbestaan en dus de kans op verdwijnen zeer hoog is. Vanwege de onzekerheden rondom deze norm wordt deze zeer terughoudend toegepast.

Voor een nadere uitleg wordt verwezen naar Vogel *et al.* (2021).

Figuur 1. Overzicht van de waarden waarmee de 'Gunstige Referentiewaarde' (GRW) voor de populatie van de Bruine Kiekendief als broedvogel is bepaald. Weergegeven is het globale populatieverloop op basis van aantallen broedparen (rode punten). Voor periodes met jaarlijkse schattingen (enkele missende jaren uitgezonderd) is het populatieverloop weergegeven als een solide donkerblauwe lijn. In periodes waar geen jaarlijkse schattingen beschikbaar zijn, zijn de jaren met een bekende populatieomvang verbonden met een stippellijn. Periodiek vastgestelde populatiegroottes tijdens de jaren '50 worden weergegeven met een horizontaal gestreepte zwarte lijn die aangeeft welke periode de schatting beslaat (in de regel 1950-1959). Relevante waarden zijn aangeduid met gekleurde horizontale balkjes: Directive Value (DV, 1978-1982, oranje), populatieomvang in de laatste 6 jaar (2015-2020, donkerrood) en kritische populatiegrens (paarse stippellijn). De GRW zelf is weergegeven als lichtgroene horizontale lijn. Voor een verdere toelichting over de methodiek wordt verwezen naar box 1 en Vogel et al. (2021).

2. Landelijke opgave bij een gunstige Staat van Instandhouding (GSvI)

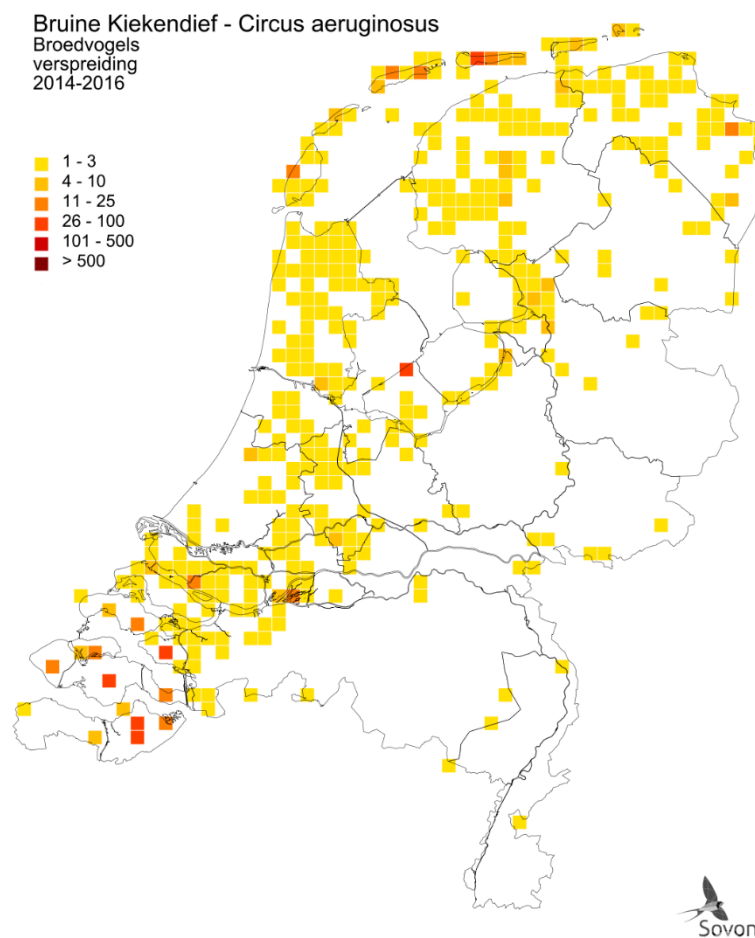
De populatieomvang overeenkomstig de GSvI bedraagt 1.100 broedparen. Afgezet tegen het huidige aantal in de periode 2015-2020 (1.000 paren) betekent dit dat er een landelijke opgave tot herstel is.

III. Haalbaarheid

1. Beoordeling landelijke opgave

De populatie van de Bruine Kiekendief bevond zich voor 1980, net als veel andere roofvogels, op een heel laag niveau. Rond 1965 werd het aantal op slechts 100 broedpaar geschat (Bijlsma *et al.* 2001), o.a. door vervolging en de invloed van organochlorine gifstoffen (DDT, Aldrin, Dieldrin). Daarna trad een snel herstel op dat midden jaren tachtig van de vorige eeuw leidde tot 1.300 paar. Na een stabiele fase begon de soort vanaf 2000 gestaag af te nemen tot de huidige stand van zo'n 1.000 paar (figuur 1). De breedverspreiding strekt zich met name uit over laag Nederland (figuur 2), daar waar zich ook de grotere rietmoerassen bevinden. Meer recent is de soort gaan broeden in akkerland hetgeen met name in Noord-Nederland tot een ruimere verspreiding heeft geleid. Er is wel sprake van enige verschuiving met voornamelijk leefgebied verdwijnen in Zuidoost-Nederland (vengebieden en Peelstreek) en in het

oostelijk rivierengebied en het verschijnen van leefgebied in grote delen van de open laagveen en zeekleigebieden (Castelijns 2018).

Figuur 2. Broedverspreiding van de Bruine Kiekendief in 2014-2016. Weergegeven is het aantal broedparen per atlasblok (5x5 km) (Sovon 2022).

2. Knelpunten en maatregelen

Knelpunten

In tabel 3 zijn de belangrijkste knelpunten genoemd, waarbij waterpeilbeheer, predatie en de intensivering van de landbouw het meest sturend zijn.

Tabel 3. Drukfactoren die een GSvl van de Bruine Kiekendief als broedvogel in de weg staan. De sterkte van het negatieve effect (impact) is uitgedrukt in hoog (H), matig (M) en laag (L). Tevens is beoordeeld in hoeverre het knelpunt (op termijn) oplosbaar is.

Subcode	Drukfactor	Impact?	Oplosbaar?	Grote regionale verschillen?
FA1	Vermesting (bodem, water), incl. N-depositie (NOx en NH3)	L	deels	ja
FA11	Klimaat en zeespiegelstijging	L	deels	nee
FA9	Dynamiek oppervlaktewater/ zout water (peilen, getij, inundaties, stroming)	H	deels	nee
FB1	Predatie	H	ja	nee
FB2	Natuurlijke begrazing	M	ja	nee
FB5	Spontane ontwikkeling (successie)	M	ja	nee
FD1	Verstoring door aanwezigheid (recreatie, honden, scheepvaart, vliegbewegingen)	M	ja	nee
FD6	Directe sterfte door jacht, stroperij, roofvogelvervolging, plantenroof	L	ja	nee
FD7	Verlies van leefgebied door inrichtingsprojecten (bebouwing, wegenbouw etc.)	L	ja	nee

Subcode	Drukfactor	Impact?	Oplosbaar?	Grote regionale verschillen?
FD9	Schaalvergroting, intensivering agrarisch gebruik, verandering vruchtgebruik	H	ja	nee

- *Vermesting*: vermesting zou negatief kunnen uitpakken op de rietgroei in moerassen, waardoor de omvang van geschikt nesthabitat onder druk kan komen te staan. Onder de huidige omstandigheden is deze impact van relatief gering belang geacht, omdat de fosfaatbelasting van veel oppervlaktewateren is afgenomen.
- *Klimaat*: afgezien van een te laag waterpeil in periode van droogte zijn er geen grote negatieve effecten te verwachten van een veranderend klimaat, maar zie volgende punt.
- *Dynamiek oppervlaktewater*: net als veel andere kritische moerasvogels heeft de Bruine Kiekendief baat bij voldoende grote oppervlaktes met waterriet. Hierin bouwt hij zijn nest en indien het rietveld voldoende breed is, uit hoog en dicht riet bestaat en met een voldoende hoog peil dan zijn de predatiekansen gering (Stanevičius 2004, van der Hut 2011). Bij een hoog waterpeil en met voldoende afstand tot de rand van een rietveld is het nestsucces het hoogst (van den Berge 2013). Doordat het peilbeheer in veel moerasgebieden verre van optimaal is voor de Bruine Kiekendief (te laag peil in het voorjaar) kan het broedsucces achter blijven. Ook is hierdoor broedgebied makkelijker toegankelijk voor grondpredatoren zoals de vos (Provincie Fryslân 2023b).
- *Predatie*: het wordt waarschijnlijk geacht dat de huidige achteruitgang voor een belangrijk deel wordt veroorzaakt door predatie (zie o.a. Castelijn 2018, SBP Bruine Kiekendief Vlaanderen 2019). Door een toename van met name de vos in moerasgebieden is de predatiekansen toegenomen waardoor het broedsucces onder druk komt en wellicht ook potentieel geschikte locaties worden gemeden. Ondersteunend is het feit dat de Bruine Kiekendief het in eilandsituaties (waar geen vossen zitten) goed doet. Zo zijn ze op de Waddeneilanden toegenomen. Een laag waterpeil kan de toegankelijkheid van nesten voor grondpredatoren bevorderen.
- *Natuurlijke begrazing*: lokaal kan begrazing door Grauwe Gans, maar ook runderen en herten leiden tot het ongeschikt worden van plekken als nesthabitat. In moerasgebieden waar begrazing voorkomt, lagen kiekendiefnesten buiten de zones die begraaasd werden door grote grazers (Schotse hooglanders, pony's, vee) of Grauwe Ganzen (van der Hut 2011). In de Oostvaardersplassen werd geconstateerd dat de toegankelijkheid van het moeras voor grondpredatoren in principe toeneemt door betreding door edelherten en begrazing van Grauwe Gans. Die laatste zorgden voor een achteruitgang van de moerasvegetatie, met een negatief effect op Bruine Kiekendief (Beemster *et al.* 2012).
- *Successie*: door successie komen in geschikte nestgebieden bomen tot ontwikkeling die het gebied als broedplek minder geschikt maken, mogelijk omdat hierdoor predatie door onder meer Zwarte Kraai toeneemt (Dijkstra & Zijlstra 1997, SBP Bruine Kiekendief Vlaanderen 2019). Ook heeft successie een negatief effect op het foerageersucces van de soort. Foerageren vindt namelijk vooral succesvol plaats in korte open vegetaties, waar de dichtheden en vangkans van muizen hoger zijn (Provincie Fryslân 2023a).
- *Verstoring door aanwezigheid*: de Bruine Kiekendief is heel gevoelig voor verstoring door aanwezigheid van recreanten op land of via het water (SBP Bruine Kiekendief Vlaanderen 2019). Recreatie en daarmee ook de effecten zijn de laatste decennia sterk toegenomen, zodat de vraag gesteld kan worden hoe groot het verlies aan potentieel geschikt areaal broedgebied inmiddels is geworden.
- *Directe sterfte*: door (illegale) vervolging zijn er ieder jaar wel mislukte broedsels of zelfs gedode adulten door afschot of vergiftiging. Dat speelt met name in weidevogelgebieden hetgeen te maken heeft met de voorkeur van de Bruine Kiekendief voor weidevogelkuikens. De impact op de totale populatie wordt echter momenteel als gering gezien.
- *Verlies aan leefgebied*: lokaal kan met name het areaal aan foerageergebied onder druk komen te staan door verlies als gevolg van stadsuitbreiding, industrie en andere ontwikkelingen. Dat speelt met name in landbouwgebieden. Voorbeelden zijn stadsuitbreidingen rondom de Oostvaardersplassen (Beemster & van der Heide 2009) en ontwikkelingen in het Havengebied Antwerpen (SBP Bruine Kiekendief Vlaanderen 2019).
- *Intensivering landbouw*: omdat een steeds groter deel van de populatie van de Bruine Kiekendief broedt in akkers, speelt daar het probleem van uitmaaien door agrarische bewerkingen (SBP Bruine Kiekendief Vlaanderen 2019). Ook is in het verleden gebleken dat de soort gevoelig is voor pesticiden gebruik (Provincie Fryslân 2023a).

Beheer en herstel-/verbetermaatregelen

De beheer en herstel/verbetermaatregelen zijn nader uitgewerkt voor de drukfactoren die een matige en hoge invloed hebben.

- *Peilbeheer*: het veranderen van het peilbeheer zodanig dat gedurende het voortplantingsseizoen grote delen van rietvegetaties ‘onder water staan’. Dit kan onder meer door terugkeer naar een meer natuurlijke fluctuatie waarbij het water in de loop van het seizoen ‘uitzakt’. Een gunstig gevolg hiervan is dat de kansen voor de aangroei van nieuw riet toenemen. Het is echter geen absolute voorwaarde voor het behouden van vitale stromingsrietvegetaties. Eenmaal gevestigd kunnen die bij een stabiel peilbeheer goed overleven (Roodbergen & Foppen 2021). Voorbeelden daarvan zijn aanpassingen van hydrologische omstandigheden in moerasgebieden zodanig dat het gemiddelde peilniveau toeneemt (zie onder meer SBP Bruine Kiekendief Vlaanderen 2019).
- *Predatie*: predatie-effecten kunnen mogelijk worden voorkomen door de omstandigheden binnen de nestplekken zodanig te veranderen dat grondpredatoren zoals de vos minder kans maken onder meer door vernatting en creëren grotere rietvelden. Voor broedgevallen in akkers is nestbescherming effectief, niet alleen tegen uitmaaien en ook voor het weren van grondpredatoren. De vraag is in hoeverre de actieve bescherming ook nesten in moerasgebieden kunnen worden beschermd tegen predatie.
- *Natuurlijke begrazing*: afrasteren van rietranden tegen de vraat door herbivoren (met name ganzen) leidt tot een duidelijk herstel van rietkragen. De uitloopzone die bijna volledig ontbreekt onder hoge begrazingsdruk kan weer ontstaan hetgeen op termijn leidt tot een vitale zone met stromingsriet (van der Winden *et al.* 2020). Daarnaast kunnen grote grazers worden geweerd door plaatsens van afrastering.
- *Successie*: dit kan worden tegengegaan door het uitvoeren van beheermaatregelen waarbij boomvormers en grote struweelcomplexen worden verwijderd. Daarna kan door cyclisch maaibeheer van rietlanden en vochtige ruigtes verbossing en te sterke verruiging worden voorkomen.
- *Verstoring*: indien er kans is op verstoring door bijvoorbeeld wandel-, fiets- of waterrecreatie in nestgebieden van de Bruine Kiekendief, dan kan door selectieve sluiting van gebieden (broedseizoen) het effect voor een groot deel worden weggenomen. Het afsluiten van waterrietvelden en brede rietkragen voor betreding vanaf het water is sowieso voor veel andere kritische moerasvogels van belang.
- *Intensivering landbouw*: maatregelen in het kader van Agrarisch Natuurbeheer kunnen heel bevorderlijk werken ter verbetering van de voedselbeschikbaarheid voor de Bruine Kiekendief. Herstel van aaneengesloten, open landschappen (bestaande uit riet- en moerasvegetaties, polders) en van lage kleine landschapselementen, met weinig opgaande bomen of akkerlandschappen waarbij een hoge dichtheid aan florarijke akkerranden aanwezig zijn, bevorderen de dichtheid aan prooi-soorten zoals muizen en kleinere vogelsoorten (SBP Bruine Kiekendief Vlaanderen 2019).

Regionale verschillen

Over het algemeen doen zich de drukfactoren die van belang zijn voor in het gehele land. Daarbij zijn er vooral op lokaal vlak verschillen die dan ook gebiedspecifieke ingrepen vereisen. Met name in het noorden en zuidwesten (Deltagebied) broedt de soort ook in akkers, elders in het land gebeurt dat veel minder. Op Vlieland is de ineenstorting van de lokale konijnenpopulatie een beperkende factor voor de voedselbeschikbaarheid voor Bruine Kiekendieven. Konijnen zijn namelijk een belangrijke prooi voor Bruine Kiekendieven, waardoor dit een grote invloed heeft op de populatie op Vlieland. Waar op de andere Waddeneilanden de populatie weer voorzichtig lijkt aan te trekken, is dit op Vlieland nog niet het geval. Recent zijn er konijnen uitgezet op Vlieland, waarvan de eerste resultaten positief lijken. Mogelijk speelt deze drukfactor in de toekomst dus minder sterk (Provincie Fryslân 2023a).

In de Grevelingen is geëxperimenteerd met de aanleg van helofytenfilters. Dit zijn gebieden die dienen als natuurlijke filters voor water. Met helofyten zoals riet of rietgras wordt het water gefilterd, waardoor de instroom van voedselrijkwater richting het Grevelingenmeer afneemt. Daarnaast vormen de aangelegde rietlanden broedgebied voor de Bruine Kiekendief (Provincie Zuid-Holland 2022).

Relevante ontwikkelingen op het vlak van beleid en beheer

De Bruine Kiekendief zal profiteren van allerlei maatregelen die mogelijk zijn in kleinschalig cultuurlandschap (nationaal programma landelijk gebied). Ook het stelsel Agrarisch Natuur- en Landschapsbeheer ANLb) biedt allerlei instrumenten om met name de foerageerfunctie van gebieden voor de Bruine Kiekendief te verbeteren. Via het Nationaal waterprogramma/Programmatische Aanpak Grote Wateren (PAGW) kan moerasontwikkeling plaatsvinden waardoor meer broedhabitat wordt gecreëerd. Dat geldt ook voor sommige natuurontwikkelingsprojecten in het kader van

waterbergingsopgaven waarbij landbouwgrond in moerasnatuur wordt omgezet (voorbeelde Onnerpolder). Ook binnen het programma Integraal Riviermanagement (en daarin opgenomen PAGW-maatregelen) zijn er initiatieven en mogelijkheden voor (riet)moerasontwikkeling langs de grote rivieren. In de Alde Feanen zijn er op meerdere locaties maatregelen genomen in het kader van een LIFE-project die ten goede moesten komen aan de rietlanden en de Bruine Kiekendief. Deze lijken een positief effect gehad te hebben op de oppervlakte en kwaliteit van de rietlanden in deze gebieden. De verwachting is dat deze maatregelen ook een positief effect hebben op de Bruine Kiekendief, maar hier zijn nog geen conclusies over te trekken (Provincie Fryslân 2023b).

Ontwikkelingen op biogeografische schaal

De soort is binnen de EU en geheel Europa niet bedreigd en de trend is stabiel (Birdlife International 2021). Ook in de landen om ons heen is geen sprake van afnemende trends en de verspreiding sinds de tachtiger jaren van de vorige eeuw is stabiel te noemen (Keller *et al.* 2020). In Vlaanderen zien we vergelijkbare trendpatronen als bij ons met een toename tot begin van de eeuwwisseling en daarna een matige afname (SBP Bruine Kiekendief Vlaanderen 2019).

Kennisleemtes

Er zijn geen echte kennisleemtes op het gebied van trends. Onduidelijk is in hoeverre overwinteringsomstandigheden invloed hebben op de overleving en daarmee op de Nederlandse broedpopulatie. Tenslotte is de vraag in hoeverre predatie-effecten kunnen worden verkleind door maatregelen.

Beoordeling haalbaarheid populatieomvang in 2050

De gemiddelde populatieomvang bevond zich in de periode 2015-2020 met ca. 1.000 paren net onder het gunstige populatieniveau van 1.100 paren. De opgave voor het behalen van een GSvI is van een zodanige omvang dat dit haalbaar wordt geacht. Ten eerste zal de afname tot stand dienen te worden gebracht, daarna dient de stand toe te nemen tot de gestelde GRW (1.100 paren). De Bruine Kiekendief is een langlevende en laagproductieve soort waarvan natuurlijke groeicijfers hooguit 3-5% bedragen. De inschatting is dat - mits maatregelen tijdig en op voldoende schaal worden genomen - een jaarlijkse groei van 3% mogelijk is (Vogel *et al.* 2024). Het is immers geen eenvoudige opgave om naast het creëren van broedgebied van voldoende kwaliteit ook te sturen op verbeterde voedselbeschikbaarheid in de omgeving, met name in agrarisch gebied. Een herstel van deze orde van grootte zou volstaan voor een gunstige staat in 2050.

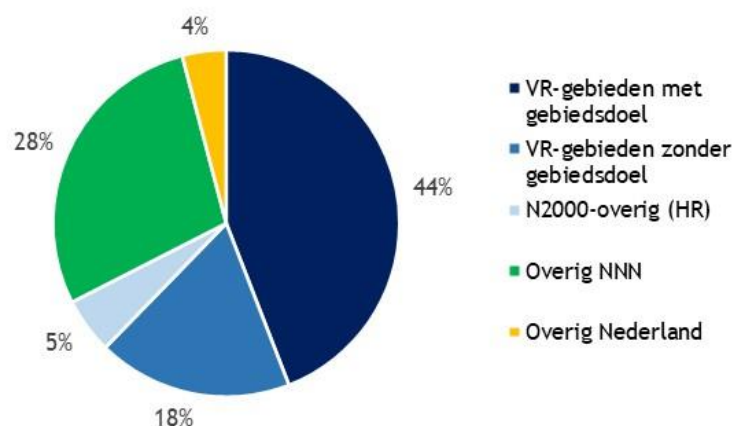
3. Advies landelijk doel

Het advies is om het landelijke doel voor 2050 op 1.100 paren te stellen, overeenkomstig de omvang waarbij de soort duurzaam in het leefgebied kan voortbestaan.

IV. Regionale opgave

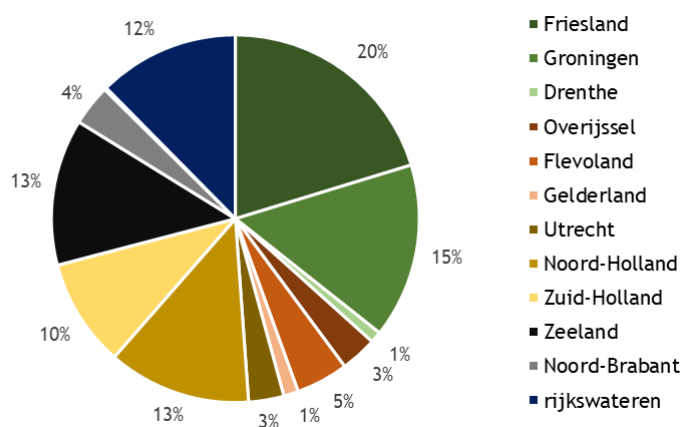
1. Actueel voorkomen

De Bruine Kiekendief komt voornamelijk voor in Nature 2000-gebieden (ongeveer 2/3 van de totale populatie) waarvan bijna de helft in gebieden waarvoor de soort is aangewezen (figuur 3.). De 4% 'overig Nederland' betreft akkergebieden, dat percentage zal vermoedelijk gaan toenemen en is regionaal al behoorlijk hoger.

Figuur 3. Aanwezigheid in de afgelopen zes jaar (2015-2020) in onder de Vogelrichtlijn aangewezen Natura 2000-gebieden met een instandhoudingsdoel voor de Bruine Kiekendief als broedvogel, de overige vogelrichtlijngebieden, overige Natura 2000-gebieden (habitatrichtlijngebieden), overig Natuurnetwerk Nederland (NNN) en overig Nederland (buiten N2000/NNN).

In figuur 4 wordt de verdeling gepresenteerd over de provincies en de rijkswateren. Het provincie-aandeel is exclusief rijkswateren, de aantallen in het rivierengebied worden wel aan de provincies toegekend. Voor deze indeling is gekozen omdat provincies en RWS (rijkswateren) de voortouwnemers voor de beheerplannen zijn. Belangrijke provincies zijn Friesland, Groningen, Zeeland, Noord- en Zuid-Holland. Ook komt een fors deel voor in de zoete en zoute rijkswateren.

Figuur 4. Aanwezigheid van de Bruine Kiekendief als broedvogel in de afgelopen zes jaar (2015-2020) per provincie (exclusief rijkswateren) en in de rijkswateren. De rijkswateren zijn gedefinieerd als het voortouwgebied van RWS.

De belangrijkste gebieden zijn de Oostvaardersplassen, de Waddenzee (Kwelders Waddeneilanden), Canisvliet, Grote Gat, Zuid-Beveland en Vogelkreek in Zeeland, duingebieden op de Waddeneilanden (tabel 4). In het merendeel van de aanwijsgebieden worden de instandhoudingsdoelstellingen niet gehaald momenteel.

Tabel 4. De belangrijkste broedgebieden van de Bruine Kiekendief in de periode 2015-2020 alsmede overige Natura 2000-gebieden met een instandhoudingsdoel (IHD) voor deze soort. Het procentueel aandeel in de Nederlandse broedpopulatie is indicatief weergegeven. VR* = (mede) onder de Vogelrichtlijn aangewezen als Natura 2000-gebied met een instandhoudingsdoel voor de Bruine Kiekendief als broedvogel, HR = in het kader van de Habitatrichtlijn aangewezen als Natura 2000-gebied (indien >5%), NNN = Natuurnetwerk Nederland (indien >5%), overig = overig Nederland, rw = rijkswateren (voortouwnemer RWS), IHD = huidig instandhoudingsdoel, - = geen IHD, ? = geen schatting mogelijk.

Gebied	Status	Regio	Aantal (paren)	Aandeel in NL	IHD (paren)
Oostvaardersplassen	VR*	Fl	54	6%	40
Waddenzee	VR*/HR	rw	38	4%	30
Canisvliet	HR	Zl	35	4%	-
Vogelkreek	HR	Zl	35	4%	-
Duinen Ameland	VR*/HR	Fr	32	3%	40
Duinen Terschelling	VR*/HR	Fr	31	3%	45
Westerschelde & Saeftinghe	VR*/HR	rw	26	3%	20
Duinen en Lage Land Texel	VR*/HR	NH	25	3%	30
Groote Gat	HR	Zl	24	2%	-
Zuid-Beveland	NNN/overig	Zl	23	2%	-
Biesbosch	VR*/HR	NB	21	2%	30
Haringvliet	VR*/HR	rw	19	2%	20
De Wieden	VR*/HR	Ov	16	2%	19
Grevelingen	VR*/HR	rw	16	2%	17
Lauwersmeer	VR*	Gr	15	2%	20
Duinen Vlieland	VR*/HR	Fr	14	1%	20
Alde Feanen	VR*/HR	Fr	10	1%	20
Ilperveld, Varkenland, Oostzanerveld & Twiske	VR*/HR	NH	10	1%	15
IJsselmeer	VR*/HR	rw	7	1%	25
Deelen	VR*	Fr	5	1%	5
Duinen Schiermonnikoog	VR*/HR	Fr	4	<1%	25
Krammer-Volkerak	VR*/HR	rw	2	<1%	13
Oosterschelde	VR*/HR	rw	?	?	19

2. Advies voor regionale opgave voor 2050

Het voorgestelde landelijke doel voor 2050 vormt het uitgangspunt voor de regionale opgaves. De opgave wordt verdeeld naar rato van het aandeel van de regio in de landelijke populatie, tenzij er redenen zijn om daar gemotiveerd van af te wijken. Dat kan door verschillen in regionale trends (makkelijker te realiseren in regio's waar de soort het beter doet), verschil in areaal potentieel leefgebied en/of de nabijheid van bronpopulaties voor herstel. Bij de Bruine Kiekendief is er geen reden om af te wijken van de verdeling op basis van het huidige regioaandeel in het landelijke totaal. Omdat er een aanvullende landelijke opgave is (voorstel landelijk doel voor 2050 bedraagt 1.100 paren terwijl de actuele landelijke populatie (2015-2020) ca. 1.000 paren bedraagt), is er ook een regionale opgave (tabel 5).

Tabel 5. Voorstel voor opgave (aantal paren) per regio (rijkswateren en provincies exclusief aandeel rijkswateren) van de populatie van de Bruine Kiekendief als broedvogel voor 2050. De rijkswateren zijn gedefinieerd als het voortouwgebied van RWS. Tevens weergegeven zijn de huidige populatieomvang, het procentueel aandeel in de Nederlandse broedpopulatie en de korte termijntrend. De trend heeft betrekking op de provincies inclusief de rijkswateren. De verdeling van het huidige aantal paren over de regio's is als vertrekpunt gehanteerd voor de regionale opgaves. ? = onvoldoende gegevens beschikbaar voor trendanalyse, n.b. = niet bepaald. Bij een onzekere trend is geen betrouwbare trendclassificatie mogelijk.

Regio	Huidige populatie (2015-2020)	Landelijk aandeel regio (2015-2020)	Trend (2009-2020)	Voorstel regionale opgave 2050
Friesland	200	20%	matige afname	210
Groningen	150	15%	stabiel	160
Zeeland	130	13%	stabiel	150
Noord-Holland	125	13%	matige afname	130
rijkswateren	120	12%	n.b.	125
Zuid-Holland	100	10%	matige afname	110
Flevoland	50	5%	onzeker	60

Regio	Huidige populatie (2015-2020)	Landelijk aandeel regio (2015-2020)	Trend (2009-2020)	Voorstel regionale opgave 2050
Noord-Brabant	40	4%	onzeker	45
Overijssel	30	3%	stabiel	35
Utrecht	30	3%	?	35
Gelderland	15	2%	onzeker	20
Drenthe	10	1%	onzeker	15
Limburg	2	<1%	?	5
Landelijk	1.000	100%	matige afname	1.100

V. Prioritering

Vanwege de ongunstige SvI heeft het realiseren van de geschetste opgave enige prioriteit. De herstelmaatregelen die hiermee gepaard dienen te gaan zijn voor een belangrijk deel gelijk aan maatregelen voor andere moerasvogels, waarvan de populatie een slechte SvI kent (Snor, Grote Karekiet), in die zin is er geen echte prioritering tussen soorten van het moerasleefgebied nodig. Prioriteit hebben maatregelen in regio's met de grootste populaties en dat zijn Friesland, Groningen, Zeeland, Noord en Zuid-Holland en in de rijkswateren.

Literatuur

- BEEMSTER N, KOKS B., VAN DER HUT R. & POSTMA M. 2012. Foeragerende kiekendieven in en rondom de Oostvaardersplassen in 2011. A&W-rapport 1701. Altenburg & Wymenga ecologisch onderzoek bv, Veenwouden.
- BEEMSTER N. & VAN DER HEIDE Y. 2009. Het A6-gebied en omgeving als foerageergebied voor in de Oostvaardersplassen broedende kiekendieven in 2008. A&W-notitie / 1273kiv.08 /270309/nb. Altenburg & Wymenga bv, Feanwâlden.
- VAN DEN BERGE K. 2013. Habitatsinvloeden op het broedsucces van de bruine kiekendief (*Circus aeruginosus*). Vogelnieuws: ornithologische nieuwsbrief van het Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek 21: 4-9.
- BIRDLIFE INTERNATIONAL. 2021. European Red List of Birds. Office for Official Publications of the European Communities, Luxembourg.
- BIJLSMA R.G., HUSTINGS F. & CAMPHUYSEN C.J. 2001. Algemene en schaarse vogels van Nederland (Avifauna van Nederland 2). GMB Uitgeverij/KNNV Uitgeverij, Haarlem/Utrecht.
- CASTELIJNS H., VAN KERKHOVEN W. & POORTVLIET J. 2010. Trends bij de Bruine Kiekendief *Circus aeruginosus* als broedvogel in Zeeuws-Vlaanderen De Takkeling 18.
- CASTELIJNS H. 2018. Bruine Kiekendief *Circus aeruginosus*. Pp. 204-205 in: Sovon Vogelonderzoek Nederland. 2018. Vogelatlas van Nederland. Kosmos Uitgevers, Utrecht/Antwerpen.
- DIJKSTRA C. & ZIJLSTRA M. 1997. Reproduction of the Marsh Harrier *Circus aeruginosus* in Recent Land Reclamations in The Netherlands. Ardea 85: 37-50.
- VAN DER HUT R. 2011. Nestplaatskeuze van bruine kiekendieven in Nederland, A&W rapport 1663. Altenburg & Wymenga ecologisch onderzoek, Feanwâlden
- KELLER V., HERRANDO S., VOŘÍŠEK P., FRANCH M., KIPSON M., MILANESI P., MARTÍ D., ANTON M., KLVAŇOVÁ A., KALYAKIN M. V., BAUER H.-G. & FOPPEN R. P. B. 2020. European Breeding Bird Atlas 2: Distribution, Abundance and Change. European Bird Census Council & Lynx Edicions, Barcelona.
- VAN KLEUNEN A., VAN ROOMEN M., JANSSEN J.A.M., KUITERS A.T., VAN WINDEN E., BOELE A., SCHMIDT A.M. & VAN VREESWIJK T. 2017. Advies over correcties en bijstellingen van Natura 2000-doelen; Achtergronddocument bij het rapport Advies over de Natura 2000 doelensystematiek en Natura 2000-doelen. Rapport 2779C. Sovon-rapport 2016/27. Wageningen Environmental Research, Wageningen.
- MINISTERIE VAN LNV. 2006. Natura 2000 doelendocument. Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit, Den Haag.
- PROVINCIE FRYSLÂN. 2023a. Natuurdoelanalyse Vlieland. Concept juni 2023, opgesteld door Opgave Groen, Provincie Fryslân.
- Provincie Fryslân. 2023b. Natuurdoelanalyse Alde Feanen. Concept juni 2023, opgesteld door Opgave Groen, Provincie Fryslân.
- PROVINCIE ZUID-HOLLAND. 2022. Natuurdoelanalyse Natura 2000 115 Grevelingen. 14 maart 2022.

- ROODBERGEN M. & FOPPEN R.P.B. 2021. De Grote Karekiet in de knel. Analyse van sturende factoren in de achteruitgang van de Grote Karekiet in Nederland. Sovon-rapport 2021/55. CAPS-rapport 2021/02. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.
- SBP BRUINE KIEKENDIEF VLAANDEREN 2019. Soortenbeschermingsplan Bruine Kiekendief (*Circus aeruginosus*). Agentschap Bos & Natuur, Vlaanderen.
- STANEVIČIUS V. 2004. Nest-Site Selection by Marsh Harrier (*Circus aeruginosus*) in the Shore Belt of Helophytes on Large Lakes. Acta Zoologica Lituanica 14: 47-53.
- VAN DER WINDEN J., DEUZEMAN S., FOPPEN R. & VAN HORSSSEN P. 2020. Broedsucces en nesthabitat van de Grote Karekiet in begraasde rietkragen in de kerngebieden. Limosa 93: 153–164.
- VOGEL R., FOPPEN R., VAN DEN BREMER L., VAN TURNHOUT C.A.M & VAN ROOMEN M. 2021. Methodiek voor de bepaling van de staat van instandhouding van vogels. Sovon-rapport 2021/26. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.
- VOGEL R., FOPPEN R. & VAN DEN BREMER L. 2024. Inschatting van het haalbare populatieherstel in 2023-2050 van vogelsoorten met een ongunstige staat van instandhouding. Sovon-rapport 2024/49. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.

Geraadpleegde websites

SOVON VOGELONDERZOEK NEDERLAND. 2022. Bruine Kiekendief.
<https://stats.sovon.nl/stats/soort/2600>. Geraadpleegd op 18/02/2022.